

CERCETĂRI PESTE HOTARE

Cercetări în Austria și Germania

Bogatele fonduri vieneze cuprind multe materiale cu privire la revoluția de la 1848 din țările române. La Stadt und Landesbibliothek am urmărit în presa radicală și liberală relatările privind Țara Românească, găsind zeci de articole în acest sens. Primul ziar care a dat de știre victoria revoluției a fost „Wiener Schnellpost” din 5 iulie 1848. Cea mai amplă relatare privind evenimentele de la începutul revoluției a apărut în același ziar din 11 iulie cu titlul semnificativ „Revoluția de la București fără vărsare de sânge”. Caracterizând atmosfera din capitală, gazeta sublinia că „la București domnește un mare entuziasm”. Peste patru zile „Wiener Schnellpost” aprecia: „O nouă victorie a reputat libertatea și sfântul drept al popoarelor”. Presei vieneze nu i-a scăpat nici dorința românilor de a forma un stat național unitar. „Der Volksfreund” din 9 august observa: „Așadar încă citeva zile de stăruință și poate încă citeva lacrimi și atunci întreaga Românie va fi mare, liberă și puternică”.

În coloanele presei din capitala austriacă au apărut mai multe articole ce subliniau voința de neclintit a românilor de a rămâne liberi. Ei sînt hotărîți să moară în caz de nevoie „pentru libertatea pe care fiii săi, după o amenințare de 18 secole, au cucerit-o — arăta foaia „Der Freimutige” din 11 august.

O serie de reportaje elogiau măsurile luate de Guvernul Provizoriu ca: desființarea cenzurii, ștergerea rangurilor și titlurilor boierești, abolirea pedepsei corporale etc. Totuși problema centrală socială a revoluției o constituia eliberarea și improprietărirea țăranilor. „Die Presse” din 23 august 1848 sublinia că „țăranii vor primi drepturile care pînă acum li s-au răpit”. Totuși „Wiener Zeitung” din 23 iulie atrăgea atenția asupra problemelor ce provin din amînarea aplicării articolului 13 din Constituție.

Evenimentele tragice din septembrie au ocupat un spațiu larg. Mai multe materiale vorbesc despre adunarea populară din 6/18 septembrie, în care poporul și-a manifestat hotărîrea de a menține „Constituția „Der Radikale” din 30 septembrie menționa condițiile vitrege în care se zbate poporul român: „Părăsit de toate puterile europene sînt sortiți să-și apere poate chiar existența de două puteri dușmane. Întreaga presă democratică vieneză a condamnat intervenția străină. „Der Radikale” din 30 septembrie arăta că acțiunea otomană militară a fost „în contradicție cu toate capitulațiile țării și tratatele încheiate...”. „Der Freimütige” din 8 octombrie conclusea: „Dreptul poporului a fost lezat”.

Mai multe gazete au menționat organizarea rezistenței în Vilcea. „Die Presse” din 20 octombrie sublinia că „lupta este foarte inegală, dar românii vor să aducă la cunoștința Europei libere că ei sînt cu adevărat demni pentru libertate”. Ultimele relatări au apărut cu puține zile înainte de înăbușirea revoluției vieneze, descriind urmările nefaste ale intervenției străine.

În fondurile Bibliotecii Universitare au fost găsite o seamă de relatări ale presei contemporane privind domnia și martiriul lui Constantin Brîncoveanu. „Mercure historique et politique” (Haga) sublinia, în ianuarie 1689 că, prin alegerea lui Constantin Brîncoveanu, „poporul a crezut că în conjunctura prezentă are nevoie mai mult de un om decât de un copil — fiind vorba de fiul lui Șerban Cantacuzino.”

Căutînd să descifreze adevăratul sens al politicii brîncovenești, gazeta, în numerele din ianuarie 1690 și cele următoare, evidențiază că domnul caută să mențină echilibrul între marile puteri combatante, salvînd existența statului. În mai 1690, periodicul aducea vestea că Viena acceptă pacea dacă otomanii cedează Țara Românească și Transilvania; iar cetățile încă stăpînite de turci (Oradea, Timișoara și Giula) se schimbă cu Belgradul. Iată de ce Constantin Brîncoveanu a trimis un „bun număr de români” pe cîmpul de luptă de la Zărnești, zădărnîcind pătrunderea imperialilor în propria-i țară. Problema stabilirii granițelor Țării Românești la tratativele de pace de la Carloviț (1699) a fost semnalată de gazetă, însă demersurile lui Constantin Brîncoveanu au rămas de domeniul secretelor diplomatice.

În anii următori, Țara Românească lipsește de pe scena marilor ciocniri de interese ale marilor puteri, oglindite în presă. Informațiile devin abundente în 1714, cînd domnul cade victimă samavolniciei otomane „Die Europäische Fama” din 1714 menționează că domnul este un om de 59 ani și se bucură, în urma celor 25 de ani de domnie, „de o mare reputație”. „Relationis Historicae Semestrialis... Continuation”, în numărul din toamnă din 1714, a publicat o relatare privind detronarea și transportarea domnitorului și familiei lui la Constantinopol, „Europäische Fama” mai citează o scrisoare expediată din București la 11 aprilie 1714 (st. nou): „în timpul călătoriei, turcii i-au tratat foarte rău, le-au fost răpite toate veșmintele, chiar și prețioasa haină de blană a soției a fost luată” — sublinia articolul. După ce descrie desfășurările de la Constantinopol, informatorul concludă: „este deci <clar> înaintea fostului domn că poate spera încă puține bunătăți.”

Deznodămîntul evenimentelor îl cunoaștem din ediția din primăvară din 1715, a periodicului „Relationis...”. Autorul, relatănd execuțiile din 1714, le consideră ca „nemeritate”. El a fost impresionat și de măreția de caracter a lui Constantin Brîncoveanu, avînd curajul să-l îndemne pe cel mai mic fiu al lui „să nu-și tăgăduiască sfința sa credință, ceea ce echivala, în condițiile date, cu lepădarea de neamul lui.”

Relatări privind tragedia familiei domnitoare din Țara Românească putem citi și în „Wiener Diarium”: „Fostul domnitor al românilor... împreună cu cei patru fii și gineri de ai lui au fost luna trecută la orele 9, înainte de masă, decapitați lingă mare, în fața chioșcului sultanului” (p. 1161/1714). O știre datată din 17 septembrie 1714 (st. n.) „de la granița Transilvaniei” informa despre prădarea averii domnitorului de către otomani (p. 1163/1714).

În cadrul „Stadt und Landesbibliothek” au fost reperate, în cadrul fișierului alfabetic Nicolae Dumba (1830—1900), corespondența lui cu marii muzicieni ai vremii ca Iohannes Brahms, Iohann Strauss, Franz Liszt, familia lui Richard Wagner. Acest macedoromîn, membru în Camera superioară a parlamentului austriac, pe lîngă activitatea lui economică și național-politică, a fost și promotor al vieții muzicale vieneze. De asemenea, la fișierul Eusebiu Mandicevski (1857—1923), profesor la Conservatorul de muzică și însemnat muzicolog, au fost identificate piese ale corespondenței lui cu corifeii muzicii

din capitala imperială. La fel în arhiva universității (Postgasse) au fost găsite actele lui de studii în matricole. Bucovineanul Eusebiu Mandicevski a frecventat facultatea de filozofie în anii 1875—1881.

La München, cercetările noastre recente în principal au avut loc la Biblioteca universitară, instalată într-o aripă a universității locale. Ea a luat ființă odată cu mutarea universității la München, preluând importante fonduri, în special cea a fostei universități din Ingolstadt (1826).

Secția manuscrise și tipărituri vechi (conducător dr. Gerhard Schott) deține peste 3000 de manuscrise, dintre care 660 provin din perioada medievală. Este de notat că, în accepțiunea occidentală, această epocă se încheie cel târziu în jurul anului 1500. Celelalte manuscrise provin din secolele mai apropiate de noi. Tot aici se găsesc și 77 de lăsaminte științifice provenite de la oameni de seamă ca, de pildă, K. V. Krumbacher sau filozoful L. A. Feuerbach. Numărul incunabilelor este de vreo 3500, la care se mai adaugă aproximativ 200.000 tipărituri vechi, imprimate până în anul 1800. Secția este dotată cu inventare și cataloage bine puse la punct. O descriere științifică a colecției de manuscrise a fost publicată de G. Schott în anul 1981. Manuscrisele latine au fost catalogate în două volume, publicate în anul 1979.

Între manuscrisele medievale se găsesc și unele care reprezintă interes pentru istoria României, provenite în general din epoca umanismului. Între acestea menționăm codicele nr. 738, scris pe hîrtie în anul 1406 și care totalizează 195 de file. Întregul text este latinesc și cuprinde lucrarea lui Guido de Columnis: „Historia destructionis Troiae” (1r. — 175 r.).

Acestei lucrări se adaugă capitolul intitulat „Regimen sanitatis” (175 r. — 178r.). Pe aceste file sînt inserate trei lucrări din domeniul sănătății, dintre care remarcăm regulile școlii medicale de la Salerno. Ele oferă rețete împotriva surdității, febrei etc. În sfîrșit, filele 178 r. — 191 r. conțin textul intitulat „De divinatione”. În această parte, pe lângă datele teologice, găsim și unele probleme astronomice. Ceea ce este important în istoria culturii românești este faptul că acest codice a ieșit de sub condeiul lui Ștefan din „Rivulo Dominarum”, denumirea medievală a orașului Baia Mare. Apartenența scriptorului de teritoriul patriei noastre este confirmată și de faptul că face anumite remarci cu privire la zona bihoreană.

Manuscrisul 604 (clm. 79) poartă titlul „Tractatus de herbis”, cuprinzînd 100 de file. El fusese copiat după anul 1440, dar înainte de anul 1487. Întregul text este latinesc. În principal însă, cuprinde 479 de ilustrații colorate, dintre care 406 reprezintă plante, 12 animale și 11 oameni. Este foarte probabil că manuscrisul a servit unui spital. Această ipoteză devine foarte verosimilă prin inscripția de la pagina 86, care oferă bolnavilor unui spital o rețetă pentru tămăduirea melancoliei cu ajutorul ierburilor. Importanța manuscrisului constă în faptul că el pare să fi fost în posesia lui Matei Corvin.

Manuscrisul nr. 13, copiat la Pavia (?) în anul 1437 sau anii următori, cuprinde un epitaf al împăratului Sigismund de Luxemburg (decedat la 9 decembrie 1437) și înmormîntat la Oradea. În vizorul nostru a fost cuprins și manuscrisul nr. 678, care cuprinde o seamă de scrieri teologice. Este o lucrare voluminoasă, scrisă pe hîrtie, conținînd 418 file. Manuscrisul a fost realizat în două etape la Mittelsbach (1456—1458) și Neiligenstadt (1459). Această localizare și datare din urmă este discutabilă. Acest material ne in-

teresează pentru faptul că în coperta lui a fost compactată o diplomă semnată la 24 ianuarie 1459 de Laurențiu din Transilvania. El ocupa funcția de rector și magistrul școlii din Bratislava, ceea ce face să-l încadrăm între persoanele erudite ale perioadei umanismului, origine de pe teritoriul patriei noastre.

Manuscrisul nr. 593 are 256 file. A fost copiat la Nürnberg sau poate altundeva în Germania de sud, în mai multe etape, dar oricum în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Textul condicelui este latin. Putem citi aici în principal lucrări ale lui Richardus de Wallingford, Ptolemeu și Petrus de Alliaco, având în principal profil geografic și astronomic. Interesul nostru pentru această operă se explică prin faptul că ea cuprinde și lucrarea lui Johannes de Lineriis, intitulată „Almanach ab anno 1340” (12 r. — 21 r.). Scrierea amintită face legătura cu operele lui Johannes Regiomontanus și Johannes Kunics, a căror activitate este legată de realizările centrului astronomic de la Oradea, care ajunsese în secolul al XV-lea la celebritate europeană.

Biblioteca universitară din München dispune și de o însemnată colecție de hărți, dintre care unele cuprind și teritoriul patriei noastre. Cele mai vechi hărți tipărite provin din secolul al XVI-lea. Între acestea se numără atlasul lui G. Franco, „Descriptione geographica”, care cuprinde 70 de hărți și a fost editat la Veneția în 1597 (nr. 15). Atlasul lui Mercator există începând cu ediția din 1590 (nr. 38). Tot în colecția amintită se găsesc și edițiile din 1595 de la Duisburg (nr. 41), precum și cele imprimate la Amsterdam în 1612, 1619, 1623 (nr. 42, 43, 44).

Lucrarea lui Ortelius, intitulată „Theatrum orbis terrarum”, poate fi văzută în edițiile din 1573 și 1595 (nr. 28, 22). Mai menționăm și colecția editată de M. Qund, cunoscută sub denumirea „Europae totius terrarum orbis descriptio”, care a văzut lumina tiparului la Köln în 1596 (nr. 7). O altă lucrare a aceluiași editor poartă denumirea „Fasciculus Geographicus”, imprimată la Köln în 1608 (nr. 8).

Secolul al XVII-lea de asemenea este reprezentat de mai multe opere. Între ele se numără „Atlas Novus” al lui M. Scuter, multiplicat la Augsburg în jurul anului 1600 (nr. 62). Dintre produsele celebrului atelier Blaeu remarcăm „Theatrum orbis terrarum”, publicată în Amsterdam în 1640 (nr. 12). Tot din aceeași officină a ieșit și „Atlas Maior sive Cosmographia Blaviana” în 11 părți, editat la Amsterdam în 1662 (nr. 11). Nu putem ignora nici colecția „Geographia”, tipărită în același port olandez în 1666 (nr. 18). În amintita colecție müncheneză se identifică și atlasele apărute prin grija lui Jansonius. Cercetătorul găsește aici trei ediții din „Atlas Novus”, anume edițiile de la Amsterdam din 1656 și 1658 (nr. 5, 6). Tot la Amsterdam a apărut „Atlas Minor” a lui Mercator (nr. 56 B). Nu lipsesc nici atlasele serialului Sanson. Din „Atlas Nouveau contenant toutes les parties du monde” remarcăm edițiile de la Paris din 1692, 1696 și 1698 (nr. 56 a). Evidențiem „Orbis Augustinus”, semnat de A. Iauben și tipărit la Paris în 1659 (nr. 10). Aceste publicații oferă o serie întreagă de informații despre felul în care erau privite Țările Române. Este important de subliniat că ele în general scot în evidență existența autonomă a celor trei țări române.

Dintre hărțile provenite din secolul al XVII-lea mai remarcăm cea care oglindește campania feldmaresalului Maximilian Emanuel din anii 1686—1687, care a atins și Transilvania (nr. 131). Hărțile provenite din secolul al XIX-lea în general prezintă Țările Române, în special Moldova, Țara Românească și Dobrogea în contextul războaielor ce s-au desfășurat în Peninsula

Balcanică. Semnalăm harta lui C. Reichard, imprimată la Nürnberg în 1821 (nr. 158). Materialul cartografic cu profil similar a apărut în 1829, fără menționarea locului ediției (nr. 258). În epoca războiului Crimeii au fost publicate hărțile lui G. A. : „Voyage dans l'Empire Othoman” (nr. 641), „General-karte von Europa” de von Schede-Viena 1859 (nr. 283), etc. Mai semnalăm și harta lui Moisy care sintetizează situația geologică a Transilvaniei, tipărită la Paris pe la 1850 (nr. 962).

Lăsămîntul muzical al lui Richard Wagner și coréspondența lui, împreună cu actele festivalurilor de la Bayreuth, se păstrează în același oraș, în fosta lui reședință numită vila Wanfried. În fondurile de aici ce se editează de un institut specializat din München (Richard Wagner Gesamt-Ausgabe) se găsesc și unele acte care ilustrează aportul unor români la promovarea tradiției wagneriene. Între acestea amintim scrisoarea lui Wagner către Nicolae Dumba din 24 Iunie 1870, în legătură cu participarea lui la comemorarea lui Beethoven, demersurile aceluiași Nicolae Dumba făcute în 1893—1895 pentru asigurarea dreptului de autor al operei „Parsifal” pe seama elevilor. Mai multe scrisori ilustrează colaborarea renumitului cîntăreț Dimitrie Popovici-Bayreuth la festivalurile wagneriene în anii 1893—1899.

În secția de foi volante a Bibliotecii Naționale Austriece (cond. Consilier guvernamental Walter Seidl) a fost regăsit un avisi care eternizează apărarea cetății Oradea din 1660 împotriva cötropitorilor otomani. Foaia volantă a fost imprimată undeva pe șol german, făcă să știm încă locul precis. De fapt, pe avisi se găsesc imagini. În partea superioară cititorul poate vedea imaginea cetății cu toate elementele sale, cele cinci bastioane, apa Crișului Mic, podul peste acesta, iar în locurile respective poziția tunurilor. Ceea ce este singular în cunoștințele noastre este faptul că sînt bine redade clădirile interioare principale și bastioanele și nominalizate în legendă. Între cetate și „Crișul Mare” se vede orașul prezentat după un sistem urbanistic, ceea ce ne face să credem că avem de-a face cu o imagine veridică. Dincolo de „Crișul Mare” se găsește suburbia prezentată fragmentar și o moară. Din imagine și text reiese că Ali Pașa avea tabăra așezată în partea vestică a cetății, iar casele sporadice existente în acest sector au fost incendiate. Textul vorbește despre o armată de 50.000 de turci și de vitejia apărătorilor. Cealaltă imagine se referă la asediul cetății Kanizsa (azi în Ungaria), fără, să avem și o relatare despre acest eveniment în text. În tot cazul, această imagine a Oradei merită un studiu a năunțit, ceea ce nu ne-a fost încă posibil.

În sfîrșit, amintim și de o altă foaie volantă deținută de biblioteca amintită, care are o legătură indirectă, dar importantă cu Oradea. Este vorba despre o foaie volantă intitulată „Neue Zeitung”, tipărită la Nürnberg în anul 1599, care descrie evenimente petrecute în cadrul luptei antiotomane. Între aceste evenimente desfășurate în Europa și Asia se încadrează și o acțiune eroică a lui Mihai Viteazul care a lovit în turci și tătari, cauzîndu-le o

pierdere de 30.000 de oameni. Această cifră exagerată în decursul textului se transformă în 20.000 de tătari și 9000 de turci. Oricare au fost pierderile otomane, este limpede că ruperea armistițiului de către Mihai Viteazul în 1598 și reluarea ostilităților la Dunăre a constituit un ajutor esențial pentru apărarea cetății Oradea asediată. În acest fel, Mehmed Satırdji Paşa nu a mai putut primi întăriri și pînă la urmă a trebuit să renunțe la continuarea asediului.

EUGEN GLÜCK